

Einkavæðing

ÓLAFUR ÖRN Arnarson, fyrrverandi yfirlæknir á LSH, sendi tölvupóst og bað um umfjöllun um orðið **einkavæðing**. Hann sagðist telja að þetta orð væri „misnotað“ í umræðu um heilbrigðismál og vísaði þar sérstaklega til stjórnámálanna. Tilefnið í þetta sinn var þó útvarpsfréttaviðtal við formann L.Í. Um það segir Ólafur: *Þar kom fram sú skilgreining að einkavæðing í heilbrigðisþjónustu þýddi að sjúklingar misstu réttindi sín í tryggingakerfinu og yrðu að borga læknum fullt verð fyrir þeirra þjónustu*. Ólafur heldur áfram og kveður fast að orði: *Þetta er alröng notkun á þessu orði og er skaðleg að mínu mati*.

Einka-

Undirritaður lagðist í uppfléttingar í orðabókum til að afla haldbærra upplýsinga. Í nýrri útgáfu Eddu á Íslenskri orðabók kemur fram að orðhlutinn **einka-** sé forliður með ýmsar en skyldar merkingar: 1. *einn* (sbr. einkabarn), 2. *ætlaður einum* (sbr. einkaherbergi), 3. *sem varðar einstaklinginn en ekki samfélag sem hann tilheyrir* (sbr. einkalíf), 4. *í eigu (þjónustu) einstaklinga (en ekki ríkis, sveitar- eða samvinnufélaga)* (sbr. einkafyrirtæki), 5. *ágætur, dýrlegur* (sbr. einkafljóð = ágæt kona).

Væðing

Í sömu orðabók má finna sögnina að **væða**, *klæða, færa í fót, útbúa með, koma á*. **Rafvæða** merkir þannig að búa rafmagni, **siðnvæða** að bæta siðferði manna, **iðnvæða** að koma á fót iðnaði og **tölvuvæða** að beita tölvutækni við verk. Íslensk orðsifjabók segir sögnina dregna af nafnorðunum **voð** og **váð** sem merktu *ofinn dúkur, klæði, segl (í skáldamáli)* eða *stórt net*. Parna er því um skemmtilega myndræna líkingu að ræða, sem lýsa má á ýmsa vegu: Gamla viðfangsefnið er vafið eða sveipað nýjum dúki eða klæði. Gamla viðfangsefninu er siglt áfram undir nýju segli. Gamla viðfangsefnið er fangað í nýtt, stórt net.

Einkarekstur

Orðið **einkavæðing** er ekki að finna í Orðabók Háskólans, en þar eru nokkur dæmi frá 20. öld um orðið **einkarekstur**. Af dæmunum virðist mega skilja að einkarekstur sé andstæða ríkisrekstrar, bæjarrekstrar og félagsrekstrar, tákni rekstur fyrirtækja eða starfsemi á vegum einkaðila. Í Orðabanka Íslenskrar málstöðvar kemur fram að orðið **einkarekstur** sé samheiti við orðið **einkaframtak** sem *táknar atvinnustarfsemi einstaklinga eða fyrirtækja í einkaeign*. **Einkavæðing** er svo í Hagfræðiorðasafninu tilgreint sem þýðing á enska orðinu **privatization**, þ.e. *breyting á opinberum rekstri í einkarekstur, t.d. með sölu opinberra stofnana og fyrirtækja til einkaðila*.

Niðurstaða undirritaðs er því ótvírátt sú að orðið **einkavæðing** tákni einfaldlega það að koma á einka-

rekstri. **Einka-** vísar í fjórða merkingarliðinn í Íslenskri orðabók, og táknar *í eigu einstaklinga* og **væðing** táknar, eins og í tilgreindu dæmunum, *að koma einhverju á*. Hitt er svo vel þekkt að orð og heiti sem tengjast ákveðnu gildismati eða afstöðu fái meðvitað eða ómeðvitað neikvæða merkingu í hugum hagsmunaaðila. Það er einmitt eitt áróðursbragðið í stjórnámalunum að gera tiltekin heiti og hugtök í málflutningi andstæðinganna tortryggileg með því að gefa þeim neikvæða sérmerkingu á einn eða annan hátt. Eitt snilldarlegt dæmi um slíkt er einmitt orðið einka-(vina)væðing. Ólafi Erni til huggunar má hins vegar benda aftur á fimmta merkingarliðinn hér að framan, **einka-** getur *táknað ágætur, dýrlegur*.

Varðeitill

Í 149. pistli (Lbl 2002; 88: 857) var rætt um enska heitið **sentinel node** og stungið upp á íslenska heitinu **útvardareitill**. Jafnframt var þar sagt að erfitt hefði reynst að finna heitið í lækisfræðiorðabókum og gefið var í skyn að heitið gæti því verið að falla úr notkun. Baldur Sigfússon, röntgenlæknir, hringdi og sagði að það væri nú síður en svo. Hann sagði heitið mikið notað í tengslum við skurðaðgerðir vegna krabbameins í brjóstum. Umræddur eitill væri þá gjarnan leitaður uppi og jafnvel merktur sérstaklega til nánari skoðunar. Baldur benti síðan á Þorvald Jónsson, skurðlækni, sem aðspurður sagðist nota íslenska heitið **varðeitill** og upplýsti að einnig hefði komið fram heitið **markeitill**. Bæði þessi heiti eru góð. Gaman væri nú að heyra skoðanir annarra lækna.

Brjóstaaðgerðir

Í sama símtali lét Þorvaldur þess getið að nú vantaði íslenskt heiti á skurðaðgerðir á brjóstum sem eru þannig framkvæmdar að sem minnst sé fjarlægð af heilbrigðum brjóstavef. Þær falla undir það sem á ensku nefnist **breast conserving surgery**. Sögnin **to conserve** merkir samkvæmt Ensk-íslenskri orðabók Arnar og Örlygs *vernda, geyma, varðveita, nýta með forsjálni, spara*. Í Samheitaorðabókinni má finna fleiri orð til umhugsunar: *gæta, halda í, halda til haga, verja, vernda*. Undirritaður leggur í bili til að slíkar aðgerðir verði flokkaðar sem **varðveisluaðgerðir**. Brjóstaskurðlæknar gætu svo komist skrefi frammar en við hinir, á þessum síðustu og verstu tímum, ef þeir tækju upp heitið **sparnaðaraðgerðir**. Óskað er eftir fleiri tillögum.

Incidentaloma

Ari Jóhannesson, lyflæknir, hringdi og bað um aðstoð við að finna heiti á hnúta og æxli sem finnast af tilviljun. Slíkt kemur til dæmis fyrir við tölvusneiðmyndatöku af nýrnahettum og hafa slík fyrirbæri fengið enska heitið **incidentaloma**.

Jóhann Heiðar
Jóhannsson

johannhj@landspitali.is